

סוגיות בצורות – תרגילים - 1

שאלות

חנה היאס

©

כל הזכויות שמורות

שורשים שיש בהם עיצור העשוי להיבלע / שנבלע

תרגיל

קראו את הקטע הבא וענו על השאלות שאחריו.

אחד השינויים שארגונים פילנתרופיים בעולם מובילים הוא פתרון בעיית הנגישות לבעלי מוגבלויות. הַנְּשָׂה של מוסדות ציבור ומבנים פרטיים דורשת לוגיטיקה וחקיקה, וראשי הארגונים פועלים להביא לקידום מְסֻרֶתֶם במישורים אלה. הצלחותיהם תִּבְחָנָה בשטח. אם הם רק יִבְיטוּ בַּנְּכִים בחמלה, ידברו ויִנְאָמוּ כדי לשנות את המַצָּב, הם יִשְׁיגוּ – אולי – אהדה, אך לא תוצאות. פְּנִיָה מושכלת לתקשורת ובמקביל זיהוי של דרך השפעה על מקבלי החלטות – אלה יביאו להַשְׁגִּים המצפיים, לרווחת החלשים והסובלים.

1. המילה הַנְּשָׂה בקטע נוטה על דרך השלמים.

(א) כתבו את המילה בצורה האופיינית לחפ"נ¹: _____

(ב) הסבירו את התהליך הלשוני שהביא להשמטת נ'י. _____

(ג) ציינו את המשמעות של המילה שכתבתם ואת המשמעות של המילה הנתונה.

2. לפניכם שורשים.

(א) הטו את השורשים בבניין הפעיל בשני אופנים וציינו את המשמעות של כל אחד מן הפעלים שהטיתם:

(1) נ-פ-ק הווה יחיד _____ - _____

_____ - _____

(2) נ-ג-ד שם פעולה (הקטלה) _____ - _____

_____ - _____

(3) נ-ס-ק עתיד נוכחים _____ - _____

_____ - _____

(ב) מדוע, לדעתכם, נ' שוואית נשארת בשלושה מן הפעלים שכתבתם ב-א?

(ג) איזו משתי דרכי הנטייה שכיחה יותר במילים עם פה"פ נ'י? _____

(ד) העתיקו מן הקטע מילים נוספות הנוהגות בדרך השכיחה לחפ"נ וציינו את שורשן:

מה סייע לכם לזהות את השורש? _____

(ה) לאחת המילים שהעיתקתם קיימת נטייה גם בהשארת נ'י. כתבו את הדרך הנוספת וציינו את משמעותה: _____ - _____.

¹ אלה הפעלים בהבלעת הנו"ן:

בניין קל (פועלי בניין קל נזכרים כאן בזמן עתיד): יָגֵה, יָגַע, יָגַשׁ, יָדַח, יָזַל, יָטָה, יָטַל, יָטַע, יָסַע, יָפַח, יָפַל, יָשָׂא, יָשַׁל, יָשַׁק, יָתַד, יָתַן (וכן יָתַן).
בניין נפעל: נָבֵא, נָבֵט, נָגַר, נָגַף, נָגַשׁ, נָדַח, נָזַק, (בלשון חז"ל: נָזַק) נָחַס, נָחַת, נָטָה, נָטַל, נָטַע, נָפַר, נָצַל, (בלשון חז"ל: נָצַל) נָקָה, נָשָׂא, נָתַז, נָתַד, נָתַן, נָתַק, נָתַר (וכן צורת הבינוני נָצַח, כגון תְּשׁוּבָה נָצַחַת).
בניין הפעיל (והוא הדין לבניין הַפְעֵל): הַבִּיט, הַבִּיעַ, הַגִּיד, הַגִּיחַ, הַגִּיעַ, הַגִּיר, הַגִּישׁ, הַדִּיד (שיינה), הַדִּיחַ, הַדִּיר, הַזָּה, הַזִּיל, הַזִּיק, הַטָּה, הַטִּיל, הַטִּיף, הַכָּה, הַכִּיר, הַכִּישׁ, הַסִּיג, הַסִּיחַ, הַסִּיעַ, הַסִּיק (אש, מסקנה), הַפִּיל, הַפִּיק (=ביטא), הַצִּיל, הַקִּיז, הַקִּיף, הַקִּישׁ, הַשִּׂיא, הַשִּׂיא, הַשִּׂיב (רוח), הַשִּׂיג, הַשִּׂיף (נְשָׂף), הַשִּׂיל, הַשִּׂיק, הַתִּיז, הַתִּיף, הַתִּיק, הַתִּיר.

מדינת ישראל
משרד החינוך
הפיקוח על המקצועות העצמאיים

1) מדוע לא נבלעה נ' שוואית בפעלים: **יַנְעִימוּ, יַנְאֲמוּ, יַנְהִיגוּ, נַנְעַל, הַנְחִילוּ, הַנְחַתֵּם?**

3. א) מדוע לא נבלעה נ' במילה **נָכָה**?

ב) מבין המילים המודגשות בצירופים הבאים הקיפו את אלה שהן מהשורש של המילה **נָכָה**:
תיק **נְכוּיִים**, **מָכָה** בפטיש, **הַנְחַת** יסוד, **הַכְּאָה** מתונה, **נְקִיּוֹן** יסודי, **מָכָה** שחין, **נְכוּת** מלאה, **נְחוּת** דרגה, אווירת **נְכָאִים**, **מָדָ** ואביון, **נְמוּדָ** קומה.
ג) ציינו את השורש של כל אחת מן המילים המודגשות שלא הקפתם:

_____ - _____ - _____
_____ - _____ - _____

ד) הפועל **נָכַח** נוטה בעתיד על דרך השלמים.

כתבו את צורת העתיד שלו. _____
לדעתכם, איזו בעיה עלולה להיות אם פה"פ נ' תיבלע במילה זו?

ה) בגזרת פ"נ מופיעים הפעלים מלשון חז"ל: **הַנְמִיךְ, הַנְגִיב (= הַדְרִים)**. ציינו איזו מבין הקביעות הבאות נכונה לגבי הפועל **הַנְגִיב**:

- I. הפועל נגזר מהמילה **נָגַב** שבמקרא מציינת כיוון דרום.
- II. הפועל מציין גרימת פעולה [גרם למישהו לנגב את ידיו]
- III. הפועל הוא גזור שם.
- IV. פירוש הפועל: **נָבַש**.
- V. נ' אינה נבלעת כדי להבדיל בין **הַנְגִיב** לבין **הַגִיב**.

ו) לפניכם שורשים שפה"פ בהם היא נ'. לכל אחד מן השורשים כתבו צורת עתיד נסתר בבניין קל או בבניין הפעיל.

נ-ט-ש	נ-ב-ח	נ-ב-ע	נ-ג-ר
נ-ד-ר	נ-צ-ר	נ-צ-ח	נ-ב-ר
נ-ז-ח	נ-ב-ל	נ-צ-ל	נ-ש-ך
נ-מ-ך	נ-ט-ר	נ-כ-ר	נ-ס-ע
נ-ס-ח	נ-ט-ע	נ-פ-ל	נ-ט-ל
נ-ת-ש	נ-ק-ף	נ-ק-ש	נ-ק-ט
נ-ש-ר	נ-ש-ל	נ-ש-ם	נ-ש-ב
נ-ת-ר	נ-ת-ץ	נ-ת-ק	נ-ת-ן
נ-ו-ה	נ-ק-ע	נ-ז-ף	נ-כ-ש

ז) את הפעלים שכתבתם מיינו לשתי קבוצות. כתבו הכללה לכל אחת מן הקבוצות.

קבוצה א - _____

מדינת ישראל
משרד החינוך
הפיקוח על המקצועות העצמאיים

קבוצה ב - _____

ח) לפניכם ארבעה שורשים: נ-ס-ר, נ-ס-ק, נ-ק-ר, נ-ס-ע. כתבו לכל אחד מהם שם במשקל מקטול.
ציינו משמעות לכל אחד מן השמות.

_____ - _____ ; _____ - _____
_____ - _____ ; _____ - _____

4. לפניכם ארבעה פעלים שיש בהם דגש משלים: א. פָּרַתִּי ב. שָׁבַתְּ ג. נִשְׁעַנּוּ ד. תִּבְחַנְהָ.

א) ציינו את לה"פ של כל אחד מן הפעלים: א. _____ ב. _____ ג. _____ ד. _____

ב) הסבירו מדוע יש דגש משלים באותיות שציינתם.

ג) מה הסיבה לדגש המשלים הראשון במילים הַטָּהַר, תִּבְחַנְהָ? _____

ד) העתיקו מן הקטע מילה נוספת שיש בה דגש משלים באות השלישית של השורש והסבירו את התהליך שחל בה. _____

ה) א. מדוע נוטים לומר בלשון הדיבור *פָּרַתִּי* – בהגיית העיצור שנבלע?

ב. שבצו את המילה במשפט.

ג. האם גם כשהמילה במשפט נראה צורך להגות את העיצור שנבלע בה? _____

נמקו את תשובתכם. _____

5. לפניכם ארבעה שמות: מַצָּב, מְקַשׁ, מְדַע, מְסָד.

א) במה שונה הדגש בשמות אלה מן הדגש בשמות: מְדַד, נָגַר? _____

ב) באיזה מארבעת השמות הנתונים הדגש המשלים הוא אופייני?
נימוק: _____

ג) מדוע התהליך אינו אופייני לשמות האחרים? _____

הסבירו את הסיבה לתהליך בשניים מן השמות האחרים: _____

ד) במה דומים השמות מְשֻׁט, מְטָס, מְטָח לשמות מְדַע, מְסָד, ובמה הם שונים מהם?

ה) לְמִטָּס של מְסוּקִים יש המציעים לתת שם חדש: מְסָק. הביעו את דעתכם על ההצעה ונמקו את דבריכם. התייחסו לגזרה, למשקל ולמשמעות. תוכלו להתייחס גם לצליל.

ו) לפניכם שמות ופעלים: מְצַקֶּת, הַזְעָה, הַזְלִילוּ, נִזְקָתָם, מְצַת, מְשִׁיב.

מיינו את השמות והפעלים לשתי קבוצות וציינו את המשותף לכל קבוצה.

_____ - המשותף: _____

_____ - המשותף: _____

ז) הפועל אָזַם נגזר מהשורש י-ז-ם. לאיזו מן הקבוצות בסעיף ו' הייתם מצרפים אותו? _____

מדינת ישראל
 משרד החינוך
 הפיקוח על המקצועות העצמאיים

6. כאשר יש רק שני עיצורי שורש במילה, ודגש משלים מופיע בשני מביניהם, ² לרוב הוא מייצג אות כפולה (זהה). למשל: במילה מְסֻלָּה נמצאים שני עיצורי שורש: ס', ל'. באות השנייה מביניהן יש דגש, כי נבלעה בה ל' נוספת. (השורש הוא ס-ל-ל).

א) שבצו את המילים שלפניכם בטבלה לפי העיצור המיוצג ע"י הדגש המשלים³:
 הַצְתָּה, טְרִיָּה, הַבְנִי, יְפִירוּ, שְׁבִיתִי, מְלָה, יָקַב, תִּקְחֶנָּה, מִצְבָּה, מְסַבֵּחַ, הַטְהַרְוּת, מְקֹשֶׁשׁ, בְּרִיָּה, שְׁשַׁלְתָּ, מִצְגָת, כְּרִיָּה, נְתַתִּי, תִּפְלָה, הַתְמַם, מְקִיף, יִשְׁמְרוּ, הַדְבְּרוּת, הַצְמַתָּם, קִנְיָה, מְטַטְלָת, הַזְעֲנוּ, יִטְנְנוּ, תִּחְנְנָה, כְּסֵא.

פ"נ	פ"י	הבלעת ל/ר	י' תוכית + ל"י/א	תחילית+פה"פ	לה"פ +סופית זהה: נת	ע"ע

ב) מבין המילים בעמודה החמישית (תחילית+פה"פ) הקיפו את המילים שחלה בהם התלכדות בלבד.
 ג) במה שונה המילה טְרִיָּה משלוש המילים האחרות בקבוצתה?

ד) במה שונה המילה בְּרִיָּה משלוש המילים האחרות בקבוצתה?

7. א. לפניכם שמות נטויים שבהם דגש המופיע רק בנטייה⁴.
 אַגְפִּי, אַפִּים, אֲשַׁנְבִּים, גִּנְזָכִי, דָּפִים, זִהְבָּה, חִפָּה, חֲרָכִים, טַפְנוּ, כְּלָבִים, כְּפוֹת, כְּרָכִים, לָבִי, מוֹסְכִים, מְחַצְבִים, מְחַשְׁכִים, מְסַכִים, מְשַׁאבִים, מְשַׁלְבִים, סָפִים, סְרַעְפִים, עַפְעָפִים, עַצְבִים, עַקְרָבִים, צְבִים, צְהַבְהִים, צְלִי, קִבְקִבִים, קִרְנִי-, רָבִים, רְטָבָה, רָכִים, שְׁלָבִים, שְׁנַהֲבִים, שְׂרַפְרָפִים, תָּפִים

1) הקיפו את השמות שבהם הדגש משלים. מה סייע לכם לקבוע זאת? _____

2) ציינו את סוג הדגש החזק במילים שלא הקפתם: _____

3) שמות כפולי הברה דגושים בנטייה. העתיקו מן הרשימה מילים המוכיחות קביעה זו.

² רק בשלושה שמות הדגש בעיצור השורש השני המופיע בנטייה מציין הבלעה של נ: בת, את, אף.
³ כאשר האות שנבלעה זהה לאות שבה היא נבלעה – חלה במילה התלכדות של עיצורים זהים. כאשר האות שנבלעה שונה מהאות שהיא נבלעה בה – חלה תחילה הידמות מלאה, ובעקבותיה – התלכדות.
⁴ דגש משלים או תבנית האמור להופיע בעיצור המסיים את צורת הנפרד – מופיע רק בנטייה. (בהכפלת העיצור בדגש – העיצור האחד סוגר את ההברה שלפניו, והאחר – פותח הברה נוספת. כשאין נטייה ההברה הנוספת אינה קיימת, לכן אין מקום לדגש.)

מדינת ישראל
משרד החינוך
הפיקוח על המקצועות העצמאיים

ב. האם גם המילה **קָרָן** תהיה דגושה בנטייה? _____ . נמקו: _____

ג. **העשרה**: כאשר יש דגש לאחר תנועה, התנועה אינה משתנה לשווא גם כשהמילה מתארכת.⁵

דוגמה: חשִמְלָאי (ולא חשִמְלָאי).

א. הקיפו את הצורה הנכונה בכל זוג מילים. נמקו את בחירתכם. (היעזרו המציאת שורש וגזרה).

_____	נימוק:	1) חָרָכִים / חֲרָכִים
_____	נימוק:	2) מְפִילִים / מְפִילִים
_____	נימוק:	3) כְּלָבָלְבִים / כְּלָבָלְבִים
_____	נימוק:	4) מְצִילִים / מְצִילִים (שורש נ.צ.ל.)
_____	נימוק:	5) כָּרָכִים / כָּרָכִים (מין כָּרָךְ)
_____	נימוק:	6) מְגִיעוֹת / מְגִיעוֹת
_____	נימוק:	7) מְסַכִּים / מְסַכִּים
_____	נימוק:	8) מְטוֹסִים / מְטוֹסִים
_____	נימוק:	9) עֲקָרְבִים / עֲקָרְבִים
_____	נימוק:	10) מְגִיָּה / מְגִיָּה
_____	נימוק:	11) צַהֲבֵבִים / צַהֲבֵבִים
_____	נימוק:	12) מְסוֹקִים / מְסוֹקִים
_____	נימוק:	13) מְצִיגָה / מְצִיגָה
_____	נימוק:	14) שְׁלָבִים / שְׁלָבִים
_____	נימוק:	15) מְסִיקוֹת / מְסִיקוֹת
_____	נימוק:	16) שְׂרָפְרִים / שְׂרָפְרִים

ii. האקדמיה חידשה שם שיחליף את בלוק הכתיבה: **שְׂפָדֶף**. מה לדעתכם תהיה נטיית הרבים של שם זה? נקדו בהשוואה לשמות בסעיף א. _____

iii. באחת מרשתות השיווק, בסתיו, הופיעה כרזה, ובה נכתב: **"מושיב הרוח ומוריד הגשם"**.

המילה **"מושיב"** בכרזה אינה נכונה.

1) ציינו את המילה הנכונה, את השורש שלה ואת משמעותה.

⁵ חיטוף חל רק בהברה פתוחה, למעט חריגים.

מדינת ישראל
משרד החינוך
הפיקוח על המקצועות העצמאיים

2) מה גרם לטעות בכרזה, לדעתכם? _____

3) אם אתם מכירים ניבים או צירופים שחל בהם תהליך דומה, כתבו אותם כאן: _____
